

Styrerblick på foreldreundersøkelser i barnehagen

Ann Kristin Larsen & Mette Vaagan Slåtten

ABSTRACT

Brukerundersøkelser er vanlig innenfor samfunnets velferdstjenester og kan sees som et verktøy innen resultatstyring. I artikkelen tar vi utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hvilken påvirkning mener barnehagestyrere at foreldreundersøkelser har på ulike sider ved barnehagens virke, og hvordan vurderer styrere nytten av foreldreundersøkelser i lys av sin profesjonskompetanse?* Foreldreundersøkelser kan ses i lys av teori om institusjonelle logikker, her vist gjennom demokratilogikk, markedslogikk og styringslogikk. Logikkene kan forstås som normer, verdier og innarbeidede tenkemåter som styrer vurderinger og beslutninger i organisasjoner. De fleste barnehagestyrerne i vår undersøkelse mener at foreldre gjennom foreldreundersøkelser skal kunne påvirke alle sider ved barnehagens innhold. Spesielt er de opptatt av at foreldre skal ha mulighet for å innvirke på barnehagens pedagogiske innhold. Videre har vi funnet at foreldreundersøkelser sees som et viktig redskap for å høyne kvalitet i barnehagen.

Nøkkelord: Barnehagestyrere, institusjonelle logikker, foreldreundersøkelser

ANN KRISTIN LARSEN

Dosent

Institutt for Barnehagelærerutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

E-post: annk@oslomet.no

METTE VAAGAN SLÅTTEN

Dosent

Institutt for Barnehagelærerutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

E-post: mettesl@oslomet.no

ABSTRACT

User surveys are common within the community's welfare services and can be seen as a tool in performance management. In the article, we focus on the following issue: *What influence do ECEC directors believe that parental surveys have on different aspects of the ECEC institutions work, and how do they consider the utility of parental surveys in light of their professional competence?* Parental surveys can be understood through the theory about institutional logic, shown through democracy logic, market logic, and management logic. These sets of logics can be understood as norms, values and incorporated ways of thinking about assessments and decisions in organizations. Most of the ECEC directors in our survey believe that parents through parenting studies should be able to influence all aspects of content. In particular, they think that parents should have the opportunity to influence educational content. Furthermore, we have found that parental surveys are considered as an important tool to improve quality in ECEC institutions.

Keywords: ECEC directors, institutional logic, parental survey

ANN KRISTIN LARSEN

Dosent

Institutt for Barnehagelærerutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

E-post: annk@oslomet.no

METTE VAAGAN SLÅTTEN

Dosent

Institutt for Barnehagelærerutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

E-post: mettesl@oslomet.no

INNLEDNING

Et kjennetegn ved utviklingen i velferdssektoren i nyere tid er økende anvendelse av brukerundersøkelser, og dette gjelder også i barnehagene. I denne artikkelen tar vi for oss brukerundersøkelser som henvender seg til foreldre med barn i norske barnehager, omtalt som foreldreundersøkelser. Brukerundersøkelser er et vanlig verktøy innenfor flere styringsideologier som ved en samlebetegnelse kan kalles New Public Management (NPM), deriblant resultatstyring. Ideen er at brukerne skal myndiggjøres og at forvaltningen skal være åpen om aktiviteter og resultater (Johnsen, 2007). I barnehagesektoren blir foreldre definert som brukere på vegne av seg selv og barna. Foreldreundersøkelser kartlegger foreldres tilfredshet, og kan sies å ha tre overordnede formål; medvirkning fra brukere, at barnehagene bruker resultatene fra undersøkelsene til å heve kvaliteten på tilbudet, og som informasjon til barnehagemyndighet og eiere.

Internasjonalt har brukerundersøkelser der en kartlegger tilfredshet med tjenester blitt karakterisert som en bevegelse; «the customer satisfaction movement» (Meyers, 1999). En forsterket konkurranse i velferdssektoren i mange land har drevet frem ønske om å oppnå tilfredshet gjennom å gi «stemme» til brukerne (Hirschman, 1970). I det norske barnehagemarkedet med større tilbud enn etterspørsel, har foreldrene større brukermakt, noe som ekspertgruppen om barnehagelærrollen også har påpekt (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Norske myndigheters ønske om åpenhet om aktiviteter og resultater fra foreldreundersøkelser har ført til opprettelse av nettstedet barnehagefakta.no. Foreldre kan sammenligne resultater fra ulike barnehager og eventuelt ta hensyn til denne, og informasjonen kan danne grunnlag for valg/primærønske av barnehage.

Foreldreundersøkelser i barnehagen har noen svakheter. Informantene våre melder om at undersøkelsene ofte har lav svarprosent. Dette øker sannsynligheten for at det er skjevhet med hensyn til hvem som svarer på undersøkelsene. Resultatene vil dermed ikke være generaliserbare til hele foreldregruppen i en gitt barnehage. En kan dessuten sette spørsmålsteget ved om høy grad av tilfredshet sier noe om kvaliteten i barnehagen. Mangel på variasjon er også en svakhet, da undersøkelsene viser at foreldre jevnt over er svært fornøyd med barnehagene, og at det er relativ liten variasjon i tilfredshet brukerne imellom (Christensen & Lindén, 2017). Generell tilfredshet innebærer at det er vanskelig å bruke resultatene til å vurdere om kvaliteten varierer mellom barnehagene. Det er altså grunn til å være kritisk til hva undersøkelsene egentlig måler og verdien av resultatene.

Foreldreundersøkelser har vært i bruk i flere år, men vi kjenner lite til styrernes vurderinger og bruk av slike undersøkelser. Per i dag finnes ikke nordisk forskning konkret om dette. Det er forsket på brukerundersøkelser i andre velferdssektorer, men ikke hvordan ledere vurderer og følger opp slike undersøkelser. Konkret spør vi:

- Hvilken påvirkning mener barnehagestyrere at foreldreundersøkelser har på ulike sider ved barnehagens virke, og hvordan vurderer styrere nytten av foreldreundersøkelser i lys av sin profesjonskompetanse?

For å belyse første del av problemstillingen har vi gjennomført en kvantitativ undersøkelse. Det kan være forskjeller i svarene mellom styrere når de vurderer hvilke områder som skal kunne påvirkes av foreldreundersøkelsene, og dette belyses i denne undersøkelsen. Den kvalitative undersøkelsen har til hensikt å svare på hele problemstillingen. Vi er her særlig opptatt av hvordan styrerne

anvender skjønn og profesjonell praksis. I analysen støtter vi oss til teori om institusjonelle logikker (Blomgren & Waks, 2015; Brante, 2014; Freidson, 2001; Olsen, 2016), og tolker datamateriale i lys av disse teoretiske begrepene. Det er ikke informantene selv som bruker begrepene logikker. Vi vil først redegjør for foreldreundersøkelsers innhold og formål.

FORELDREUNDERSØKELSENE'S INNHOLD OG FORMÅL

Foreldreundersøkelser varierer i form og innhold. Mange eiere benytter standardiserte undersøkelser, noen barnehager utformer egne, og flere benytter standardiserte og egne. I tillegg bruker noen barnehager standardiserte undersøkelser, men med ekstra spørsmål som de selv legger til. Noen undersøkelser spør om barns utvikling, lek og læring. I andre undersøkelser skal foreldre for eksempel tallfeste grad av variasjon i aktiviteter, eller vurdere barnehagens bidrag til motorisk og fysisk utvikling. Foreldre blir også bedt om å vurdere sosial utvikling, språkutvikling og matematisk forståelse (bedrekommune.no). Andre spørsmål kan knyttes opp til foreldres meninger om kosthold, tilleggsytelser og åpningstider. Resultatene på ulike indikatorer slås sammen, og foreldrenes vurdering av den enkelte barnehage blir tallfestet og offentliggjort. Gjennom offentliggjøring er hensikten å gi foreldre en styrket mulighet for «friere» brukervalg.

Ut fra vår vurdering av styringsdokumenter vil vi si at foreldreundersøkelser har tre formål. Et av formålene med foreldreundersøkelser er *medvirkning*. Det er stor oppmerksomhet på brukerperspektivet i dagens styringssystemer, og brukerperspektivet er sentralt allerede i styringsdokumenter tidlig på 2000-tallet, se for eksempel St. meld. nr. 27 (1999-2000) *Barnehage til beste for barn og foreldre*. St.meld. 41 (2008-2009) *Kvalitet i barnehagen* beskriver foreldreundersøkelser som en mulighet for foreldre til å uttale seg om hvordan de oppfatter barnehagetilbudet. Meldingen viser til at slike kartlegginger gir barnehagene informasjon om foreldrenes synspunkter og meninger om arbeidet i barnehagen. På denne måten bidrar formålet med foreldreundersøkelsene til at styrer forholder seg til foreldre som medvirkere.

Et annet formål er å øke *kvalitet*. Ifølge St.meld. 41 (2008-2009) kan resultatene fra brukerundersøkelsene også brukes til å utvikle kvaliteten i barnehagen. Foreldreundersøkelser er dermed en del av et system for kvalitetsarbeid på to måter; ved å måle kvalitet og som grunnlag for å utvikle kvalitet gjennom å kommunisere med «markedet» (foreldrene). I tillegg blir kvalitetsmålingen en del av barnehagens omdømme. Det er resultatene av foreldreundersøkelsen som legges ut på nett og danner grunnlag for foreldres vurdering av kvalitet.

Et tredje formål er at foreldreundersøkelsene gir eiere og politiske beslutningstakere informasjon og tilbakemeldinger, og er slik et grunnlag for politisk *styring*. Barnehageeier utøver styring og kontroll av sine barnehager og behøver informasjon om for eksempel driften av barnehagene. En måte å innhente slik informasjon på er å benytte foreldreundersøkelser (St.meld. 41 (2008-2009)). Styrere skal forholde seg til disse undersøkelsene. Vi fortsetter med å beskrive yrkesgruppens profesjonelle praksis.

STYRERS PROFESJONELLE PRAKSIS

Styrere forstås som en yrkesgruppe med en spesiell type kompetanse, som har kontroll over visse typer oppgaver, og der kunnskapen og ferdighetene er tilegnet gjennom utdanningsprogrammer (Abbott, 1988; Freidson, 2001). Det vil si at de anses som en profesjon. Dette skaper forventninger om profesjonalitet i utøvelsen av oppgaver, altså at oppgavene utøves ut fra en ekspertkompetanse. Begrepet profesjonell praksis er nyttig i vår analyse, og kan forstås som yrkesutøverens vurderinger og handlinger (Abbott, 1988). Fortolkning og resonnering rundt foreldreundersøkelsenes resultater er en oppgave som ligger til styrers rolle, likeså er det styrerens ansvar om resultatene medfører ny handling. For å utøve profesjonell praksis er det nødvendig med profesjonelt handlingsrom, altså at styrer har tid, ressurser og autonomi til å utøve slik praksis.

Skjønn er helt essensielt i en profesjonsutøvers arbeid (Brante, 2014). Ifølge Brante er det fire vilkår som må ligge til grunn for at profesjonsutøveren skal kunne utøve faglig skjønn; legitimitet, tillit, autoritet og autonomi (Brante, 2014:19). Styrer vil være i stand til å utøve skjønn gjennom sin legitimitet i stillingen, tillit fra omgivelsene, faglig og formell autoritet og gjennom autonomi til blant annet å ta faglige beslutninger. Slik autonomi krever jurisdiksjon. Begrepet *jurisdiksjon* viser til en profesjons kontroll over eget fagområde og arbeidsoppgaver. Dette kan for eksempel være styrers kontroll med barnehagens pedagogiske innhold og kvalitet. Å gi stor innflytelse på hva som er vesentlig for pedagogisk kvalitet i barnehagen til for eksempel foreldre, svekker profesjonaliseringen av yrket. På samme tid er det slik at styrerne i vår undersøkelse har ulike oppfatninger om hva som er rasjonelt i en bestemt sammenheng, og svarene kan som nevnt tolkes i lys av ulike logikker.

TRE INSTITUSJONELLE LOGIKKER

Institusjonelle logikker kan forstås som normer, verdier og innarbeidede tenkemåter som styrer vurderinger og beslutninger i organisasjoner (Blomgren & Waks, 2015). Slik sett sier logikk noe om hva som er rasjonell adferd innenfor ulike kontekster (Freidson, 2001).

Institusjonelle logikker kan deles inn på ulike måter (Olsen, 2016). Vi har valgt å benytte en teoretisk inndeling som er analytisk relevant for vår undersøkelse, nemlig demokratilogikk, markedslogikk og styringslogikk. Disse logikkbegrepene brukes på ulike måter hos flere (Freidson, 2001; Blomgren & Waks, 2015). Selv om markedslogikken gjennom brukerstyring også kan betraktes som en form for styringslogikk (inngår i resultatstyring), har vi valgt å gjøre et analytisk skille mellom markedslogikk og styringslogikk. Dette er for å tydeliggjøre politiske beslutningstakers bruk av resultatene, til forskjell fra foreldre som «forbrukere».

Demokratilogikk

Demokratilogikken viser til verdier og normer omkring den enkeltes rett til å medvirke. Dette er gjenkjennbart i mange sektorer i samfunnet, der brukere får økte rettigheter til informasjon, og til å påvirke beslutninger som gjelder en selv som bruker. For eksempel er foreldres medvirkning betydelig styrket gjennom ny rammeplan for barnehager (Kunnskapsdepartementet 2017). Det legges til rette for at foreldre skal kunne påvirke barnehagens innhold. Foreldreundersøkelser er slik et verktøy som bidrar til foreldremedvirkning i barnehagen (Blomgren & Waks, 2015).

Christensen & Lindén, (2017) viser til at en hovedtanke bak valgmuligheter i velferdstjenester er å heve kvaliteten på tilbudet. Argumentet er at brukervalg myndiggjør innbyggerne, øker deltakelse,

tilpasser tilbudene til individers behov og forbedrer effektiviteten rundt tjenesten. En samfunnsutvikling med økt individuell rettighetstenkning styrker en demokratilogikk.

Markedslogikk

Når en vektlegger at barnehagene bør konkurrere om søkere er det fordi en mener at konkurranse fremmer kvalitet, det vil si at resonnementet følger en markedslogikk. Likeså vil valgfrihet (frie brukervalg) være en grunnleggende verdi (Johnsen, 2007; Brante, 2014). Fra før vet vi at styrelser i private barnehager i sterkere grad ser på konkurranse som stimulerende (Børhaug & Lotsberg, 2016 s. 132). Det kan være at styrelser opplever å være i en situasjon der det ikke er nok søkere til alle barnehager i området, og at de derfor må fremme barnehagen som attraktiv å søke seg til.

Foreldreundersøkelser lagt ut på nett der en sammenligner barnehager, er et eksempel på en markedslogikk. Ifølge markedslogikken er det sentralt å skape kvasimarkeder i det offentlige, og i et slikt marked blir foreldre kunder. At barnehageplass koster penger kan også styrke en markedslogikk i sektoren. Et kvasimarked kjennetegnes av innføring av konkurranse, der resultater offentliggjøres (informasjon) og brukerne blir bedre i stand til å ta valg (Evetts, 2009; Johnsen, 2007).

Styringslogikk

I styringslogikken blir kvalitet sikret gjennom politisk kontroll, ovenifra-og-ned baserte normer og standardisering. Ifølge denne logikken er det eiere som i stor grad bør bestemme innhold og organisering av arbeidet, siden disse er mer sentralt plassert og har mer informasjon og oversikt enn profesjonsutøverne. Organisasjonsrutiner og hierarki legger føringer for arbeidet, fordi styring vil handle om å øve innflytelse på de ansattes adferd gjennom organisasjonens systemer og strukturer (Ladegård & Vabo, 2010). Samfunnsplanleggere (myndigheter) og eiere kan oppleve brukerundersøkelser som nyttig ut fra en styringslogikk. Flere viser til at det gjennom innføring av resultatstyring i norske kommuner, forventes at ledere skal legge en styringslogikk til grunn for de beslutninger de tar, da eier stiller opp målsettinger og forventninger om konkrete resultater.

PROFESJON OG INSTITUSJONELLE LOGIKKER – EN OPPSUMMERING

Profesjonelt skjønn og profesjonell praksis utøves av styreren i et spenningsfelt mellom ulike institusjonelle logikker som påvirker styrelser og barnehagene i ulik grad og på ulike måter. Foreldreundersøkelser, som har flere formål, får ulik betydning i hver av disse logikkene. I en demokratilogikk er foreldreundersøkelser først og fremst et svar på brukernes rett til medvirkning og til å bli hørt. I markedslogikken er de informasjon til kunder og en forutsetning for et fungerende kvasimarked. I styringslogikken er undersøkelsene styringsinformasjon til eiere og myndighet om barnehagens tilstand, samt et utgangspunkt for utvikling av barnehagen. I dette spenningsfeltet står styreren som utøver av barnehagelærerprofesjonen. Styrerens rolle i barnehagen er å lede barnehagens pedagogiske innhold og utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017). Heri ligger at styreren skal bruke sitt profesjonelle skjønn og praksis til å kunne anvende foreldreundersøkelser på en hensiktsmessig måte. Skjønn og profesjonell praksis kan fungere som et «filter», hvor styrer kan utnytte sitt profesjonelle handlingsrom til å avgjøre hvordan foreldreundersøkelser skal følges opp.

METODE

I 2015 gjennomførte vi en kvantitativ undersøkelse blant barnehagestyrere hvor vi stilte spørsmål om ulike temaer. Ett av temaene var foreldreundersøkelser, og det er de resultatene som presenteres i den kvantitative delen i denne artikkelen. På bakgrunn av disse funnene, ønsket vi å vite mer om styreres syn på foreldreundersøkelser, og utformet derfor en kvalitativ intervjuundersøkelse. Utvalget i begge undersøkelsene består av styrere fra ulike kommuner, både private og kommunale barnehager, og både kvinner og menn. Alle deltakerne er rekruttert fra en videreutdanning i ledelse for styrere ved en høyskole i Norge. Den kvantitative undersøkelsen inneholder bakgrunnsvariabler som blant annet kjønn, alder og ansiennitet. Disse variablene er testet gjennom statistiske analyser, men vi fant ingen signifikante statistiske sammenhenger. Det ble innhentet informert samtykke i begge undersøkelser, og undersøkelsene er innrapportert til og godkjent av NSD.

Spørreskjemaundersøkelsen

For å bli kjent med hvilke spørsmål foreldreundersøkelser inneholder, har vi studert foreldreundersøkelser i 10 tilfeldig utvalgte kommuner. Disse fant vi på kommunenes nettsteder (dette var i 2015, siden da har slike undersøkelser blitt mer standardiserte). På bakgrunn av disse foreldreundersøkelsene, utformet vi et overordnet spørsmål om hvordan foreldreundersøkelser påvirker barnehagens arbeid og operasjonaliserte arbeid inn i fem områder: satsningsområder, pedagogiske opplegg, tilleggsytelser, åpningstid og kosthold. Disse områdene/kategoriene er dekkende for de fleste spørsmålene som foreldreundersøkelsene hadde. På det tidspunktet spørreskjema skulle sendes ut, hadde vi tilgang på epostlister over studenter og tidligere studenter på fire kull. Spørreskjemaet ble utfyllt digitalt. Vi sendte skjemaet til 220 styrere i barnehagen og mottok 118 utfylte skjemaer i retur, dette utgjør en svarprosent på 54. Respondentene ble purret to ganger. Dataene er behandlet i statistikkprogrammet SPSS.

Den kvalitativ intervjuundersøkelsen

Vi gjennomførte 10 kvalitative intervjuer, med omfang på ca. 30-45 min. Vi har brukt en semi-strukturell intervjuguide med 10 spørsmål/stikkord. Informantene ble rekruttert ved selvseleksjon, de ble spurt under en studiesamling om de ville være med i en intervjuundersøkelse. Ulempen med selvseleksjon er at de som melder sin interesse kan skille seg ut fra de andre på ulikt sett. For å begrense denne ulempen ble det ikke sagt hva intervjuene skulle handle om. Intervjuene fant sted på eget rom på en høyskole, og hver forsker har gjennomført 5 intervjuer hver. Det ble brukt opptaker under intervjuene, og intervjuene er transkribert nøyaktig. Tekstene er lest flere ganger av begge forskere, noe som gav et bedre bilde av både helhet og nyanser. Videre er det gjort en manuell innholdsanalyse med klassifisering og koding. Koding foregikk ved at det ble lagt inn både deskriptive koder og drøftingskoder i analysen. Dataene er også satt inn i en datamatrix for lettere å se mønstre.

Vurdering av metodebruk

Ettersom bare omtrent halvparten av de forespurte har svart på spørreskjemaet, kan det føre til skjevheter i utvalget. I og med at dette er styrere som går/har gått på lederutdanning, har utvalget karakteristikk som er særegne, og dette kan ha preget svarene deres. Det må derfor tas høyde for at styrerne i undersøkelsen kan skille seg noe fra styrere uten lederutdanning. Det er imidlertid ikke mulig her å si på hvilken måte lederutdanningen kan gi utslag. Da utvalget ikke nødvendigvis er representativt for populasjonen, kan vi ikke her generalisere statistisk fra utvalg til populasjon. Det finnes 4786 styrere i Norge (Utdanningsdirektoratet, 2019). Mulighetene til utdypninger med egne

ord gjør at også den kvantitative undersøkelsen har et kvalitativt aspekt. Sammen med intervjuene er dette materialet godt egnet for utforskning av mening og innhold, snarere enn antall og omfang.

Styrerne bruker ulike typer foreldreundersøkelser i sine barnehager. Svarene deres kan derfor avhenge av hvordan undersøkelsene er utformet i deres barnehage.

Validitet og reliabilitet

Validitet og reliabilitet i spørreskjemaet er forsøkt ivaretatt gjennom grundig arbeid med utarbeidelse av skjemaet, nøyaktighet i bearbeidelse og analyser av data, samt flere runder med fortolkning. Kategorier som i liten grad, noen grad osv., er subjektive og gir rom for tolkning hos respondenten.

I kvalitative intervjuer handler validitet om troverdighet, bekreftbarhet og overføringsverdi (Grønmo, 2016). Informantene fikk anledning til å snakke fritt og ta opp forhold de selv ser på som viktige, og flere erfaringer og synspunkter kom frem. Det var dessuten mulig å stille oppfølgings-spørsmål. Dette styrker den interne validiteten, og datagrunnlaget gir støtte til de tolkningene og konklusjonene som er tatt. Den eksterne validiteten er styrket gjennom et nokså stort antall informanter. Det er grunn til å tro at funnene har overføringsverdi, det vil si at funnene er relevante også for andre enn dette utvalget. En undersøkelse har overførbarhet i det den etablerer beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som er nyttige på andre områder enn det som studeres (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016). Reliabilitet i kvalitative undersøkelser kan sies å handle om at undersøkelsen er pålitelig og at nøyaktighet har ligget til grunn i prosessen. Videre handler reliabilitet også her om troverdighet, det vil si at de empiriske funnene som presenteres skal være basert på faktiske forhold (Larsen, 2017). Det er prøvd å sikre høy reliabilitet gjennom åpne spørsmål og oppfølgings-spørsmål i intervjuene.

RESULTATER

I denne delen vil vi presentere funn fra både den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen, og vi starter med den kvantitative. Resultatene fra spørreskjema bidrar til å svare på første del av problemstillingen, altså hvilken påvirkning styrerne mener foreldreundersøkelser har på barnehagens innhold og virke.

Resultater fra kvantitativt spørreskjema

Respondentene blir først spurt om barnehagen benytter foreldreundersøkelser, og 94 prosent bekrefter at de gjør det. Vi valgte ut fem områder som inngår i de fleste foreldreundersøkelser, og spurte styrerne i hvilken grad de mente at undersøkelsen påvirket disse områdene. Vi viser resultatene i en tabell som viser frekvenser i prosent:

Tabell 1: Hva foreldreundersøkelser påvirker (prosent, avrundet)

	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad
Valg av satsningsområde	24	47	25	5
Pedagogiske opplegg	9	52	35	4
Tilleggsytelser	75	17	7	1
Åpningstid	57	32	7	4
Kosthold	14	37	42	7

N = 118

Det er en nokså stor andel som mener at foreldreundersøkelser påvirker barnehagens innhold i noe eller i stor grad. Det er særlig pedagogisk opplegg og kosthold som skiller seg ut som områder en del styrere mener at foreldre påvirker gjennom foreldreundersøkelser. Tilleggsytelser og åpningstid er områder færrest mener foreldre påvirker. Når det gjelder satsningsområder, er det her det er størst spredning. Mange respondenter har kommentert under svaralternativene. Disse svarene utdyper første del av problemstillingen, da de viser til refleksjoner rundt anvendelsen av undersøkelsene. Vi skal se nærmere på resultatene.

a) Satsningsområder

Det er ca. 30 prosent som mener at foreldreundersøkelser påvirker satsningsområder i stor og svært stor grad. Ingen av disse har begrunnet svaret sitt. 47 prosent svarer i noen grad, og en av disse skriver:

Ønsker jo å ha mest mulig fornøyde foreldre og at de er med og former hva som er viktig i barnehagens satsningsområder.

Denne styreren viser til at det er viktig med tilfredse foreldre, og at brukermedvirkning er ønskelig. Her viser styrer til det som vi tolker som en demokratilogikk. En som har krysset av på ”i liten grad” har skrevet at barnehagen har valgt en pedagogisk retning og har jobbet med dette utviklingsarbeidet gjennom flere år, og at det er unaturlig at foreldreundersøkelsen skal påvirke satsningsområder. Dette kan tolkes som at styreren legger til grunn at det er hun som er den profesjonelle og har ansvar for å beslutte hva som er pedagogiske satsningsområder. Andre kommentarer viser at det kan være ulike grunner til at foreldreundersøkelser får liten betydning, blant annet at foreldre ikke har så mange innspill. Vi vet imidlertid ikke om disse styrerne mener at foreldreundersøkelsene ville fått større betydning hvis innspillene var flere.

b) Pedagogiske opplegg

Utvikling av pedagogiske opplegg, ment som aktiviteter med pedagogisk begrunnelse, er kjerneområdet i det profesjonelle arbeidet i barnehagen, og det er overraskende at ca. 39 prosent mener at foreldrene påvirker dette i stor og svært stor grad. Heller ikke her har styrerne kommentert svaret sitt. 52 prosent har krysset av på ”i noe grad” og en av disse utdyper:

Brakerundersøkelsen gir oss en pekepinn på hva våre brukere oppfatter, og derfor er det viktig at resultatet gir retning til valg av satsingsområde og pedagogisk opplegg.

Styreren viser til en demokratilogikk her. En som har utdypet under ”i liten grad” skriver at de over flere år har hatt foreldre som har vært svært fornøyd med det pedagogisk innholdet, og dermed har ikke foreldreundersøkelsene påvirket arbeidet vesentlig. Svaret kan tolkes dithen at undersøkelsen ville ha påvirket pedagogisk opplegg hvis foreldre var mindre fornøyd.

c) Tilleggsytelser

Det er få styrere som mener at foreldreundersøkelser har betydning for tilbud om tilleggsytelser. Tilleggsytelser er en type ekstra service som ligger utenfor virksomhetens formål. En informant skriver at de vasker barnehagedressen i løpet av uka og sender den hjem i helgene etter behov. Dette kan handle om markedslogikk, altså at de tilbyr slike tjenester for å gjøre seg mer attraktiv for foreldre.

d) Åpningstid

Over halvparten skriver at foreldreundersøkelser påvirker åpningstider i liten grad, og 32 prosent i noen grad. Dette er strukturelle faktorer som en kunne anta var rimelig at foreldreundersøkelser påvirker. Kommentarene omhandler bare at foreldreundersøkelser ikke har betydning, bortsett fra en som viser at de har forlenget åpningstiden med 30 minutter, etter at det kom frem som behov.

e) Kosthold

Hele 49 prosent skriver at foreldreundersøkelser påvirker kosthold i stor og svært stor grad. Det er flere kommentarer til dette, blant annet skriver en:

Foreldres forventninger til matservering i barnehagen har ført til at vi har endret tilbudet.

Sannsynligvis vil en del styrere legge vekt på at de skal imøtekomme foreldres behov slik at foreldrene er mer tilfredse. Det gjør dem sterkere i en markeds konkurranse, altså viser det til en markedslogikk. Det er interessant å se åpningstider og kosthold i sammenheng, hvorfor er det så stor forskjell mellom dem? Åpningstider kan en anta også vil være viktige faktorer i en konkurranse-situasjon. Dette kan ha sammenheng med at kosthold er enkelt å endre, og det er ikke nødvendigvis noe som koster mer penger.

Resultater fra intervjuer

Resultatene fra intervjuene bidrar til å svare på hele problemstillingen. Styrernes vurdering av nytten ved foreldreundersøkelser i lys av profesjonskompetanse er spesielt interessant her. Vi har kategorisert spørsmålene og svarene slik at de kan presenteres under noen overskrifter.

a) Hensikten eller målet med brukerundersøkelsen

Det er fire forhold som er fremtredende i svarene når det gjelder hensikten med foreldreundersøkelser. For det første at en ønsker å finne ut om foreldrene er *fornøyd* med tilbudet, for det andre at undersøkelsene brukes til å *forbedre kvaliteten*, for det tredje at *medvirkning* er viktig og for det fjerde at *eier må få informasjon*. Svarene er i overensstemmelse med foreldreundersøkelsenes formål slik vi har vist til. En styrer sier (informant 8):

Selvfølgelig er det for å øke kvaliteten i barnehagen. De ønsker å forbedre kvaliteten i barnehagen ved å få flere innspill, og få vite om vi dekker behovene for foreldrene.

Sitatet viser både at foreldreundersøkelser skal forbedre kvaliteten ved å lytte til foreldres behov, og at det er informasjon til eier. Styresen viser både til demokratiloggikk og styringsloggikk.

b) Hva det er viktigst å spørre foreldre om i slike undersøkelser?

Forhold som trekkes fram er barns trivsel, fysisk og psykisk miljø og pedagogisk innhold. Ifølge informantene er dette forhold hvor foreldres tilfredshet sier noe om kvalitet. Flere mener også at det er viktig å spørre om samarbeid, dokumentasjon, personalmessige spørsmål, struktur og organisering. Sett opp mot den kvantitative undersøkelsen der pedagogisk innhold var et forhold vi konkret spurte om, trekkes her pedagogisk innhold inn på eget initiativ av informantene. Informant 8 sier følgende:

Nei, jeg tenker at de skal kunne si noe om alt, det gjør jeg, for jeg tenker at de er brukerne. Det er dem som brukere som kjøper våre tjenester så det er bare rett og rimelig at de skal mene noe om oss.

Styresen viser til en demokratiloggikk og markedsloggikk. Én styrer har et annet synspunkt enn de andre, og argumenterer med at barnehagelæreren er den profesjonelle (informant 1):

Det er ingen foreldre som kommer og forteller hva innholdet i skolen skal være. Jeg tror at barnehagelærere må ta litt tilbake den profesjonen de har. Vi må ha trua på at det vi tror og mener er viktig.

Styresen peker på det hun oppfatter som en utvikling, der profesjonsutøveren har mistet noe av sin profesjonelle autonomi. Hun trekker fram at det er barnehagelærerne som er de profesjonelle, og bør definere innholdet i barnehagen.

Kosthold trekkes fram av flere, og en uttaler at de tok inn dette med redusert sukkerinntak i årsplanen fordi foreldre var veldig opptatt av dette i en periode. En kan anta at demokratiloggikken fremtrer her.

Det ser ut til at brukermedvirkning står sterkt, noe som kan knyttes opp mot den demokratiske logikken, samtidig ser vi innslag også av markedsloggikk.

c) Er det viktig at foreldreundersøkelsen inneholder spørsmål om pedagogisk innhold?

Vi ønsket å vite mer om informantenes refleksjoner rundt foreldres tilfredshet med pedagogisk innhold, derfor stilte vi et konkret spørsmål om dette. Alle informantene mener at det er viktig å spørre om dette. I den kvantitative undersøkelsen svarer styrerne også at resultater fra foreldreundersøkelsene skal ha betydning for pedagogisk innhold. Som sagt må det sies å være et overraskende funn, da det griper inn i kjernekompetansen til profesjonen. Det kan se ut som at demokratiloggikken blir overordnet eget skjønn og profesjonelle praksis. En styrer problematiserer at foreldre ikke nødvendigvis har kompetanse til å vurdere pedagogisk innhold (informant 7):

Jeg har inntrykk av at mange slike undersøkelser har for vanskelige spørsmål, at de ikke har noen forutsetning til å kunne svare på dem. Og det får vi ofte tilbake, at det står: Har ikke nok forutsetninger til å kunne svare på skjemaet.

At mange av spørsmålene ikke er forstått, eller besvart, er feilkilder og sier noe om lav validitet.

d) Kan undersøkelsene bedre kvaliteten i barnehagen?

I et av de tidligere spørsmålene spurte vi om hensikten med undersøkelsene, og alle kommer da inn på kvalitetsheving. Når vi spør konkret om undersøkelsen faktisk bedrer kvaliteten, svarer alle ja, blant annet informant 4:

Ja, slike tilbakemeldinger er jo noe en må ta med seg og se på. Vi får jo tilbakemelding på hva som er bra, men også på det som er mindre bra og da må en jo gjøre noen grep der da. Evaluere det litt, se på det, hva kan vi gjøre bedre og tiltak for det, for å bli enda bedre.

Det kan tolkes som at styrerne ser en sterk forbindelse mellom foreldretilfredshet og kvalitet. Informantene mener at det er viktig at en spør foreldre om pedagogisk innhold, da kvaliteten på pedagogisk innhold kan utvikles gjennom disse resultatene. Også her ser vi at demokratilogikken vektlegges sterkt.

e) Hva det ikke er hensiktsmessig å spørre om

Flere sier at det ikke er hensiktsmessig å spørre om ting en ikke kan gjøre noe med. En sier følgende (informant 3):

Å spørre om slike ting de ikke kan være med å bestemme, slik at en gir falske forhåpninger på ting som det ikke går an å gjennomføre i praksis. Og så er det også noen ting som vi i barnehagen vet best når det gjelder hva som er mest hensiktsmessig, i og med at vi har jobba der i mange år og har den utdanninga vi har. Ja ting som går veldig på drift, organisering og sånn, som vi kanskje vet best om da. Jeg tenker heller spørre om det faglige innholdet i forhold til ungene.

Informantene viser altså likevel til at enkelte forhold ikke er noe vits i å spørre om, fordi det ikke kan endres eller at de selv vet best. En kunne anta at dette ville være pedagogisk innhold, men her vises det til drift og organisering. Forhold som styrerne mener ikke kan endres er for eksempel åpnings-tider. Vi så også i den kvantitative undersøkelsen at dette var et område styrerne mente at foreldrene ikke påvirker i stor grad. Styrerne viser til at de skal bruke sitt skjønn og profesjonelle praksis, men dette knyttes til drift og ikke pedagogisk innhold.

f) Barnehagen som en serviceinstitusjon

På spørsmål om barnehagen er en serviceinstitusjon, svarer to bestemt ja til dette (informant 1):

Det er jo en serviceinstitusjon, fordi det er en tjeneste foreldre kjøper. Men det skal jo være en pedagogisk institusjon også da. Men det er jo viktig at vi yter service.

Flere andre informanter snakker om at service fører til tilfredshet, selv om de ikke sier at barnehagen er en serviceinstitusjon. De peker på at det er viktig at foreldre er tilfreds, slik at barnehagen fremstår som attraktiv og «salgbar» i konkurransen om søkere. Altså er markedslogikken fremtredende. Andre informanter har et annet syn på dette spørsmålet (informant 2):

Nå popper det opp barnehager som både vasker klær til familien og lager middag, og servicebegrepet bør ikke egentlig være i barnehageområdet. For det er ikke det vi driver med. Vi driver med pedagogikk, og vi driver med danning, og det er på en måte det vi burde ha som fokus da.

Denne styreren viser til at det er viktig å holde fast ved at barnehagen er en pedagogisk institusjon, og styreren gir ikke rom for markedslogikken. To andre svarer at barnehagen er en serviceinstitusjon, men at de skal holde seg til formålet og ikke gå utover det. Altså balanseres markedslogikken opp mot barnehagens overordnede formål. Det er stor spredning i synet på service i barnehagen, men de fleste er opptatt av at barnehagen skal yte service. Markedslogikken tydeliggjøres i disse svarene.

g) Nettportaler

Samtlige styrere er skeptiske til at foreldre bruker portaler til å få et bilde av barnehagens kvalitet. Dette begrunner de med at en kan ikke stole på det resultatene forteller. De mener at brukerundersøkelser ikke nødvendigvis gir et riktig bilde, på grunn av lav svarprosent og mulige feilkilder.

Her peker styrerne på en viktig mangel ved foreldreundersøkelser, feilkilder kan for eksempel være spørsmål som foreldrene ikke har grunnlag for å svare på. Barnehager kan også legge til spørsmål som de vet de får høy skår på, eller unnlater å bruke spørsmål de vet at de får lav skår på. Den lave svarprosenten er også en viktig begrensning ved foreldreundersøkelser. Det er interessant at de er så opptatt av at undersøkelsen ikke kan brukes til å si noe om kvalitet via nettportaler. De argumenterer ellers med at undersøkelsene er viktig for å utvikle kvalitet i barnehagen og at undersøkelsene brukes til dette.

Oppsummering

Den kvantitative undersøkelsen viser at 29 prosent av styrerne mener at foreldreundersøkelser påvirker satsningsområder i stor og i svært stor grad. 39 prosent mener at undersøkelsene påvirker pedagogisk innhold i stor og svært stor grad. 49 prosent mener at de påvirker kosthold i stor og i svært stor grad. Samtidig viser kommentarene i skjemaene at enkelte styrere mener at foreldreundersøkelser påvirker i liten grad fordi foreldrene er positive, og at det dermed ikke er nødvendig å endre noe. Det er grunn til å tro at flere styrere mener at foreldreundersøkelser ville påvirket i enda større grad hvis foreldre var mer misfornøyde eller hadde flere innspill. I de kvalitative intervjuene har vi funnet at styrerne mener at undersøkelsene skal ha betydning for alt i barnehagen, og spesielt pedagogisk innhold. De er også opptatt av at de kan bruke resultatene fra undersøkelsene til å heve kvaliteten i barnehagen, samtidig er de skeptiske til offentliggjøring via nettportaler. Vi tolker at både i den kvantitative og i den kvalitative undersøkelsen begrunner styrerne anvendelse og nytte av foreldreundersøkelser med alle de tre ulike institusjonelle logikkene.

FORELDREUNDERSØKELSERS MØTE MED STYRERES PROFESJONELLE PRAKSIS

Funnene fra spørreskjemaer og intervjuer drøftes i denne delen i lys av de tre institusjonelle logikkene, med vekt på hvilken påvirkning styrerne mener foreldreundersøkelser har på ulike sider ved barnehagens virke, og hvordan styrerne vurderer nytten av foreldreundersøkelser i lys av sin profesjonskompetanse.

Styrerne peker på at foreldre må få komme til ordet, altså det vi kan tolke som en *demokratilogikk*. Styrerne er forpliktet til å samarbeide med foreldre (barnehageloven 2005 § 1). Også St. meld 41 (2008-2009) viser til at foreldreundersøkelser skal gi barnehagen innspill til en planmessig utvikling av barnehagen, stortingsmeldingen går ikke konkret inn på hvilke områder disse innspillene bør

omhandle. Våre funn viser at de fleste styrerne mener at innspillene skal omhandle alle sider ved barnehagen, og i aller størst grad pedagogisk innhold og satsningsområder, samt at kosthold får høy skår i den kvantitative undersøkelsen. De mener dessuten at innspillene kan bidra til bedre kvalitet. Når styrerne lar foreldres medvirkning gjennom demokratilogikk bli førende, kan egen profesjonell kompetanse nedvurderes. Oppfølging av foreldreundersøkelser kan likevel inngå som en del av styreres profesjonelle praksis – avhengig av *hvordan* de jobber med resultatene fra undersøkelsen. Våre informanter sier lite om konsekvenser av å anvende demokratilogikken i utforming av barnehagens pedagogiske innhold.

Samfunnsutviklingen har medført en individuell rettighetstenkning i befolkningen, som også kommer til uttrykk gjennom økte brukerrettigheter. Utviklingen gjør at foreldre i barnehagen gis mer medvirkning, som gjør at de kan stille høyere krav om kvalitet på tjenester for *sitt* barn (Larsen & Slåtten, 2020). Foreldre og barns utvidede rettigheter står altså sterkt i dagens samfunn, og dette kan sees som en annen begrunnelse for demokratilogikken. En slik samfunnsutvikling har også betydning for styrers profesjonelle handlingsrom, da det kan medføre at eier og myndigheter ser seg tjent med at profesjonsutøvere «fører» seg etter brukernes ønsker.

Flere styrere begrunner og legitimerer betydningen av foreldreundersøkelser ut fra det vi tolker som en *markedslogikk*. Styrerne viser ikke i disse intervjuene at de er kritiske til hvordan en slik individualisering påvirker deres profesjonelle rolle.

I dag publiseres resultater fra foreldreundersøkelsene på nettsider for barnehager, kommuner og Utdanningsdirektoratet. Dette kan tolkes som en ideologisk føring om at det er viktig at foreldre kan velge ut fra resultatene, og at sammenligninger fremmer konkurranse og dermed kvalitet i barnehagene. Offentliggjøring bygger oppunder en ideologi om friere brukervalg som et ledd mot mer markedstilpassede tjenester i barnehagesektoren (Gjerde, 2012). Nettsteder som offentliggjør resultater, kan fremme en markedslogikk i sektoren.

Alle styrerne i intervjuene er negative til at resultater fra foreldreundersøkelser legges ut på nett, og slik brukes som elementer i en konkurranse mellom barnehager. De sier at de forstår foreldres ønsker om informasjon om hvordan barnehagene scorer på foreldreundersøkelser, men sier samtidig at en ikke kan stole på resultatene. De begrunner det med at lav svarprosent gjør at de ikke egner seg til slik sammenligning. Det er grunn til å anta at styrernes skepsis har sammenheng med at barnehager er avhengig av et visst omdømme for å få nok søkere, og at det kan slå tilbake på styrerens faglige anseelse å få lave skår.

Foreldreundersøkelser kan påvirke barnehagene på den måten at barnehagen innfører tilleggssytelser, noe som må sies å ligge utenfor barnehagens formål. Vil barnehager som innfører tilleggssytelser som f.eks. vask av parkdresser, varm mat hjem, app med tilbakemeldinger gjennom dagen etc., skåre høyere på foreldretilfredshet? Kan dette påvirke barnehager i retning av å legge mer vekt på service? En kan stille spørsmål om vektlegging av service svekker profesjonalisering av barnehagelæreryrket. Resultatstyring kan ved sin vektlegging av brukerorientering og måling av tilfredshet, vri virksomheter i offentlig sektor noe vekk fra formålet til de ulike tjenesteområdene over til service. Et eksempel er en styrer som er kritisk til at mange barnehager tilbyr tilleggssytelser og viser til at de bør ha fokus på pedagogikk. Styreren viser her til barnehagens formål, og stiller spørsmålstegn ved markedslogikken.

I vår kvantitative undersøkelse mener de fleste styrerne at tilbud om tilleggssytelser ikke er en sentral oppgave for barnehagen. Å være positiv til tilleggssytelser kan ha sammenheng med offensiv holdning til konkurranse.

Noen av våre informanter kommer inn på at barnehageeier ønsker informasjon om i hvilken grad foreldre er tilfredse med barnehagen. Slike utsagn kan tolkes som en *styringslogikk*. De viser dessuten til at barnehageeier ønsker å forbedre kvaliteten i barnehagen gjennom disse undersøkelsene. Slik informasjon kan eier få gjennom å vurdere resultater av brukerundersøkelser i ulike virksomheter. Det gir en mulighet til å følge en utvikling i et felt eller en sektor.

Ingen av styrerne i denne undersøkelsen kommer inn på at informasjon til eier danner grunnlag for politisk kontroll og standardisering av arbeid. Om det er fordi vi ikke spør konkret om dette, eller om det er fordi de ikke har reflektert over denne sammenhengen er vanskelig å vite.

Samfunnsutviklingen har gitt sterkere styring av profesjoner. Konsekvensene kan være at arbeidet i større grad formes av eksterne aktører, snarere enn av profesjonen selv (Slåtten, 2019). Slik sett kan handlingsrommet innsnevres på grunn av pålagte standardiseringer og arbeidsmetoder. For profesjonsutøvere blir det helt avgjørende å kunne «filtrere» slike oppskrifter og benytte sin profesjonalitet og kritiske skjønn.

Styrerne ser i liten grad ut til å bruke eget profesjonelt skjønn i vurderingen av hvilken betydning foreldreundersøkelser skal ha for barnehagens innhold og kvalitet. Resultatet er at mange tolker foreldretilfredshet som en indikator på kvalitet. I noen utsagn vises det derimot til en profesjonell refleksjon, gjennom for eksempel utsagnet om at barnehagelæreren må ta tilbake profesjonen og ha tro på det en selv mener er viktig. Her vektlegges barnehagens formål. Julia Evetts (2011) hevder at økt byråkrati, standardisering av praksis og ekstern vurdering har medført at personer som har sitt arbeid i kunnskapsbaserte virksomheter i økende grad blir kontrollert, og at den mer tradisjonelle innrammingen av profesjonalitet taper terreng. Det kan være at styrerne i vår undersøkelse bevisst eller ubevisst tilsidesetter sin profesjonelle rolle i en tid hvor disse trekkene gjør seg gjeldene.

Skjønnsutøvelse avhenger blant annet av omgivelsenes tillit (Freidson, 2001). Men tillit er ikke bare noe som kommer utenifra, en må også ha tillit til egen faglighet for å kunne internalisere og utøve en profesjonell praksis (Larsen & Slåtten, 2017; Larsen, 2019). Tillit til egne vurderinger samtidig som man ivaretar et godt foreldresamarbeid er sentralt for å kunne ivareta en profesjonell rolle.

AVSLUTNING

Målet med studien er å utforske hvordan foreldreundersøkelser fortolkes av styrere i lys av institusjonelle logikker. Styrerne er svært positive til foreldreundersøkelser, og har stor vilje til å la disse påvirke spesielt pedagogisk innhold i barnehagen. Den demokratiske logikken (brukermedvirkning) står sterkt, med tydelige innslag også av markedslogikk, og noe mindre fokus på styringslogikk.

Skjønn og profesjonell praksis kan virke som et faglig «filter» som avgjør hvordan resultatene fra foreldreundersøkelsene skal følges opp. I vår undersøkelse kan det se ut som om styrerne mener at høy tilfredshet er høy kvalitet, og at de anvender foreldreundersøkelser som et utgangspunkt for å høyne det de forstår med kvalitet.

Styreres profesjonalitet kan forstås som det beste utgangspunktet for å definere pedagogisk innhold og kvalitet i barnehagen, og en kan spørre seg om foreldreundersøkelser utfordrer en slik forståelse

hvis resultatene fra foreldreundersøkelser ikke samsvarer med styrers egen vurdering. Et sentralt spørsmål for videre forskning er derfor hvor styrernes skjønn, profesjonelle praksis og handlingsrom står i møte med eksterne vurderingsformer som foreldreundersøkelser.

REFERENSER

- Abbot, A. (1988). *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Blomgren, M. & C. Waks, (2015). Coping with contradictions: Hybrid professionals managing institutional complexity. *Journal of Professions and Organization*, 2(1): 78-102.
- Brante, T. (2014). *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunnskapssamhället*. Stockholm: Liber AB.
- Børhaug, K. & Lotsberg, D.Ø. (2016). *Barnehageleing i praksis*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Christensen, D.A & Lindén, T.S. (2017). Brukertilfredshet med private og offentlige barnehager og sykehjem. I Christensen, D.A, Lindén, T.S., Ytre-Arne B. og Aars J. (red). *Tjenestedemokratiet. Velferdsstaten som arena for deltakelse* (s. 105-123). Oslo: Universitetsforlaget.
- Evetts, J. (2009). New professionalism and new public management: changes, continuities and consequences. *Comparative Sociology* 8 (2): 247-266.
- Evetts, J. (2011). A new professionalism? Challenges and opportunities. *Current Sociology* 59 (4): 406-422.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism – the third logic*. Oxford: Polity Press.
- Gjerde, I. (2012). Resultatkommunen og brukerne. I H. Torsteinsen (red.), *Resultatkommunen – Reformer og resultater* (s. 107-123). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskaplige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hirschman, A.O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Harvard University Press.
- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnsen, Å. (2007). *Resultatstyring i offentlig sektor. Konkurransen utan marknad*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2018). *Barnehagelærrollen i et profesjonsperspektiv: et kunnskapsgrunnlag*.
- Ladegård, G. & Vabo, S.I. (2010). Ledelse og styring – teoretisk rammeverk. I Ladegård, G. & Vabo (red.) *Leing og styring* (s. 15-35). Bergen: Fagbokforlaget.
- Larsen, A.K. (2017). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*, 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Larsen, A.K. (2019). Tid och rum för pedagogisk ledning – förskolechefers utövande av pedagogisk ledning i förskolan. I K. Malmberg & A. Arnqvist, (red.) (2019). *Ledning i förskola – villkor och uttryck*. Malmö: Gleerups. (s. 87-104).
- Larsen, A.K. & Slåtten, M.V. (2017). Jeg er en sånn hverdagspedagog! Barnehagestyreres profesjonelle handlingsrom for å styrke barnehagelæreres anvendelse av fagspråk. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*, vol.14, (1-18) 2017.
- Larsen, A.K. & Slåtten, M.V. (2020). *Nye tider, nye barnehageorganisasjoner*, 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lov om barnehager 17.06.2005 (barnehageloven).
- Myers, J.H. (1999). *Measuring customer satisfaction: Hot buttons and other measurement issues*. Chicago: American Marketing Association.
- Olsen, T.H. (2016). Lærere og barnehagelærere som enhetsledere i kommunen. Et møte mellom en profesjonslogikk og en styringslogikk, i Døving, E., Elstad, B., & A. Storvik, A (red.) *Profesjon og leing* (s. 121-136). Bergen: Fagbokforlaget.

Slåtten, M.V. Förskolechefens ansvar och roll: från en bland likar till en tydlig och kompetent ledare. I K. Malmberg & A. Arnqvist, (red.) (2019). *Ledning i förskola – villkor och uttryck*. Malmö: Gleerups.(s. 47-67).

Stortingsmelding nr. 27 (1999-2000) *Barnehage til beste for barn og foreldre*.

Kunnskapsdepartementet. Barne- og familiedepartementet.

Stortingsmelding nr. 41 (2008-2009) *Kvalitet i barnehagen*. Kunnskapsdepartementet.

Utdanningsdirektoratet (2019). <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-barnehage/antall-arsverk-bhg-stilling/>

Vol 14, nr 1 2020

Utbildning & Lärande

“Därför blir det som det blir, när vi gör som vi gör”. En kvalitativ fallstudie av lärares uppfattningar om kollegialt lärande

Andreas Jacobsson & Michael Laurell

Avhopp och framtidstro: En jämförande studie av två lärargenerationer

Ulla Karin Nordänger & Per Lindqvist

Lärarstudenters utsagor om kvalitetsaspekter i handledning under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen

Helena Anderström, Lena Manderstedt, Johan Bäcklund & Rebecka Florin Sädbom

Identitet, etik och historiemedvetande: En analys av filmen Sameblod som potentiellt undervisnings-material i ämnena religionskunskap och historia

Maria Deldén & Gull Törnegren

En god utbildning för alla: En litteraturstudie om reflektionsverktyg som kan understödja utveckling av inkluderande förskolor

Ulrika Larsdotter Bodin & Johanna Lundqvist

Styrerblick på foreldreundersøkelser i barnehagen

Ann Kristin Larsen & Mette Vaagan Slåtten

”Vi har väldigt lite tid för varandra här”. Temporala och spatials förutsättningar för samverkan mellan grundskola, förskoleklass och fritidshem

Lina Lago & Helene Elvstrand